

František Cinger

**Šťastné blues aneb
Z deníku Jaroslava Ježka**

Mladá fronta

[illegible]

František Cinger

ŠŤASTNÉ BLUES

aneb
Z deníku
Jaroslava Ježka

Mladá fronta

Text © František Cinger, 2006, 2018
Design © Magdaléna Lindaurová, 2018

ISBN 978-80-204-4881-1 (pdf)

Věnuji kamarádovi Arnoštu Lustigovi a všem, kdo mají rádi Jaroslava Ježka, a nebojí se vidět to, co jiní rádi přehlíží.

Dík patří Václavu Holzknechtovi, který odkaz kamaráda Ježka střežil po celý život.

Zvláštní poděkování pak duši Jazzové sekce-Artfóra Karlu Srpovi, který mě k této práci vyzval už v roce 2002, dále historikovi kabaretu a znalci díla Osvobozeného divadla Jaromíru Farníkovi, dlouholetému dirigentovi Nového orchestru JJ Zoltánu Liškovi. Pamětníkům Čestmíru Císařovi, který vše prožil jako student a později politik, a Jaroslavu Kopáčkovi, jenž jediný hrál v Orchestru Karla Vlacha, Českém nonetu a v České filharmonii, za přehlédnutí textu a cenné rady. Rodině Strnadových, pro něž byla Ježkova maminka Františka prababičkou a sestra Jarmila babičkou, zvláště paní Janě Strnadové, Ježkovu prasynovci Jaromíru Strnadovi i jeho paní. Politikovi a diplomatovi Čestmíru Císařovi za cenné poznámky a vůbec za podporu. Dále pracovníkům a pracovnícím Českého muzea hudby chránícím podstatnou část Ježkovy pozůstalosti, Státní knihovně ČR i Městské knihovně v Praze a v neposlední řadě archivu Památníku národního písemnictví za cenné objevy.

Místo předmluvy

Ježkova hudba dnes zlidověla a převážně žije v odkazu písniček Osvo-
bozeného divadla. Podrobnější pohled však ukazuje, že její rozsah nejen
žánrový je obrovský. A že celý příběh jeho života v sobě skrývá vlastně
poselství o životě 20. století. Zároveň připomíná nesmrtelné memento
jednoho vnitřně silného muže, tvůrce, umělce.

Přes všechny překážky a nepřízeň, kterým byla „jeho“ jazzová hudba
ve své době vystavena jako „imperialistické umění“, se prosadila coby
součást české kultury. Nemohly-li se písně V+W veřejně prosazovat
v době exilu Jiřího Voskovce, žily přesto v orchestrální podobě, až se ro-
zezněly znovu nahlas.

Za základní znalost o Ježkově životě vděčíme jeho kamarádovi „Holzo-
vi“, spolužákovi ze Státní konzervatoře hudby v Praze Václavu Holzknech-
tovi, klavírnímu interpretovi a neúnavnému vykladači jeho tvorby. Autoro-
vi vzpomínkové knihy *Jaroslav Ježek a Osvobozené divadlo* (1957), která
se nadlouho stala jedinou rukověť nejen skladatelova života a díla, ale
i divadla, jehož byl současníkem a z něhož čerpaly radost, naději a inspi-
raci generace Čechů a Slováků. V další práci nazvané *Hudební skupina
Mánesa* (1968) vyložil Holzknecht přítelovu vážnou hudbu a vykreslil
portréty dalších kolegů Iši Krejčího, Františka Bartoše a Pavla Bořkovce
spojených nejenom přátelstvím, ale v letech 1932–1939 i hudební ak-
tivitou. (Téměř o generaci staršího Bohuslava Martinů tehdy jmenovali
„dopisujícím členem“ Mánesa.)

Ježkův názor na fašismus a na neodvratný konec Československé

republiky připomenuly *Dopisy z podzimu 1938*, které v roce 1948 vydal nakladatel Václav Petr. Veřejnost se ptala, komu je vlastně adresoval, vždyť v nich tak důvěrně oslovoval ženu, hlavně však vnímala jeho nezlomnou víru, že fašismu nepatří budoucnost.

„V dějinách lidstva neexistuje podobná podlá zrada, jaké se dopustila země, která má za sebou nejkrásnější a nejmravnější historii. Dnes jsem šťasten tím, že jsem synem tohoto malého, ale statečného národa, který dnes čeká zase poroba. Jsem šťasten tím, že budu moci přinést oběti, jako to činí naši úžasní vojáci, kteří před týdnem šli na jistou smrt a šli s imponujícím hrdinstvím. Takový národ nikdy nezajde, i kdyby se to chtělo dít jakýmkoliv násilím. Jsem šťasten, že nejsem synem národa, který dokáže takhle zradit svého nejoddanějšího přítele. Nám se snad ani tolik nestalo, jako se stalo Francii, která tímto činem končí svou slavnou a čistou éru ve svých dějinách...

... V historii máme dost ponaučení, že ať se lidské svobodné myšlení jakkoli persekovalo, přece vždycky nakonec zvítězilo. A já vím, že zvítězí i nyní, a věřím, že tomu nebude tak dlouho a že se ta doba blíží rychlým tempem...

... Pamatuj si, že jsou den a noc a že je Bůh stvořil prvního dne jako symbol dobra a zla, a byť byla noc sebedelší, přece jenom přijde den. Budeme nyní trochu spát, ale probudíme se za krásného modrého jarního rána. Život nám ukládá vytrvat a neklesat pod tíhou sebevětšího náporu reakce... “

Neviděl jsem důvod, proč „investigativně“ spěchat za tématem Ježek a ženy, přesto je na místě říci, že je nepochybně psal pěvkyni Ludmile (Míle) Ledererové, s níž ho poutal důvěrný vztah od chvíle, co v roce 1933 vystoupila v roli Miami, dcery pivovarníka Litera ve hře Osvobozeného divadla Svět za mřížemi. Která také ve hře prvně zpívala nesmrtelný duet Život je jen náhoda... Partnerem jí byl dnes už neznámý Adolf Horálek.

V roce 1998 byl posmrtně, přesto se souhlasem této emeritní sólistky Janáčkovy opery v Brně a pedagožky JAMU, vydán soubor Jaroslavových dopisů, které jí napsal v letech 1933 až 1939. S vlastním rozechvěním může čtenář nahlédnout do citlivého nitra umělce, který tolik

toužil po přátelství, a jak poznáme, s nevšední něhou a upřímností se jí svěřoval s city, s bolestí při tvorbě nebo jí vysvětloval názory umělecké a společenské.

„... Ty si ani z mála neumíš představit, jak si na tebe strašně vzpomínám a nemám vůbec slov, jak bych ti vylíčil, v jakém stavu se po příjezdu do Prahy nacházím. Mám v sobě tolik radosti a tolik chuti do práce, že ani nevím, co bych samou radostí dělal dřív. A každý na mně onu změnu velmi dobře pozoruje. Já sám se tomu musím divit, že je možno se takhle změnit. Při všem, co podnikám, musím stále jenom myslet na Tebe, a tak intenzivně, že mi je až divné, že to je tak možné. Jsem Ti tolika díky za to zavázán, jak mocně na mě působíš. A když mám chvílky pro sebe, vybavuju si stále všechny momenty z těch kouzelných chvil minulého pátku, které zůstanou v mé mysli jako něco nanejvýš posvátného a krásného. Dala jsi mi jimi tolik odvahy a tolik radosti a tolik mojí inspiraci a imaginaci pro směr příštích mých činů, že musím být nadosmrtní vděčný,“ napsal Míle Ledererové v dopisu datovaném v pondělí 16. dubna 1934 a odeslaném o den později. (Ze zápisu v jeho „deníku“ víme, že se tak stalo po třídním pobytu v Brně, kam přijel z Bratislavy večer ve středu 11. dubna a „s Miluškou“ se rozloučil v pátek 13.)

„Někdy bych chtěl vylétnout ze světa, boje se o tento stav a maje strach, kdyby se měla stát nějaká změna, která by osudem měla nějak na mne dolehnouti. Já ani samou radostí nevím, co bych Ti napsal, abych snad nepokazil ty krásné chvíle, které jsem mohl s Tebou prožít. Myslím si, že v tom je něco neskutečného, něco docela z jiného, krásnějšího světa, něco z Ostrova blažených, kterým už docela nic nezávidím a kteří jistě musí závidět jenom mně. Je mi jen líto, že tyto dny, které mají v sobě tolik tepla, nemohu být s Tebou, někde tam u Vás v lese, který Ty tolik zbožňuješ a který myslím zbožňuju ještě víc já, protože mi vrátil Tebe a má pro mne tím víc krásy, protože pro mne přestal být obyčejným lesem, ale stal se až mystickým posvátným hájem.

Mně to teď připadá jako v nějaké pohádce a často si myslím, že žiju v neskutečném světě, ve kterém je tolik bolesti a žalu. A ještě více se mi zdá, že sním nejkrásnější sny svého života a možná dost, že to skutečně sny jsou, protože je v tom, myslím, velmi mnoho jakoby neskutečného...

...A nyní vzhůru do práce, abych také trochu ty své radosti rozdal do

světa, abych přinesl odměnu za tu velikou radost, kterou se do hloubi duše cítím naplněn. Budu čekat netrpělivě nějaké milé slovíčko ze Tvé kouzelné duše, která měla pro mě tolik dobrého a tolik krásného, že si toho nemohu ani přát, a vím, že si toho ani nezasloužím.

Miluško, strašně a strašně moc Tě pozdravuju a moc na Tebe vzpomínám a moc pus a všechno Ti ze svého rozradostnělého srdce posílá jenom Tvůj Jarda.“

Ježek neznámý

Psát dnes o Ježkovi znamenalo znovu přečíst kritickýma očima všechny Holzkmachtovy knihy, upřesnit fakta, při jejichž uvedení dal na chybnou paměť, doplnit to, co v nich nezachytil, nechtěl a nepochybně často ani nemohl. Případně poprvé veřejně přiznat skutečnosti, které úmyslně přehlížel nebo byly nepřijatelné pro dobovou interpretaci života a díla a Holzkmacht to jako zkušený muž mající své umělecké lásky, jako veřejně působící člověk znalý klíčků a zákrut společenských proměn, mj. v letech 1942 až 1946 profesor klavíru a po několika měsících administrativní ředitel, poté až do roku 1970 ředitel pražské konzervatoře, dobře věděl.

Například „chudobu“ Ježkovy rodiny a to v dobách dětství i po otcově smrti zdůrazňoval nejen on, ale i Jaroslav sám. Jana Strnadová, první manželka jeho synovce „Mirka“ Strnada, však autorovi knihy sdělila, že skladatelův otec, krejčí Adolf Ježek nikdy nepracoval „sólo“, ale provozoval vždy krejčovskou dílnu minimálně s dvěma, třemi zaměstnanci. Svou dceru Jarmilu Ježkovou-Strnadovou nechal vyučit pánskou krejčovou u Heleny Podolské, což byl prominentní pražský salón, a posléze ji jako dámskou krejčovou vyučil sám. Jarmila vystupovala u Podolské i jako modelka a blízkým vyprávěla, že byla mj. „na zkušené“ ve Francii, jak bývalo v té době zvykem. V Paříži nakonec v roce 1928 navštívila i bratra. Po určitou dobu vedla svůj vlastní krejčovský „salon“.

Sám Ježek netrpěl po konci studií finančním nedostatkem, jeho příjem v dobách Osvobozeného divadla podle Werichova vyjádření činil ročně až 120 tisíc předválečných korun. (Není proč tomu nevěřit. Z Voskovcova „dotazníku“ vyplývaného 27. března 1948 pro UNESCO víme,

že jako „*Direktor and Producer*“ OD přiznal 360 tisíc Kč také předválečných ročně!) Ježkovy skladby navíc vycházely tiskem i na deskách, což přinášelo další finanční prostředky. Hrály se v rozhlasu, kde pracovali jak jeho přítel a kritik Mirko Očadlík tak jeho profesor Karel Boleslav Jiráček. Osobnost tohoto pedagoga, kritika, skladatele, dirigenta, organizátora hudebního života, který po roce 1947 na desetiletí „zmizel“ za oceánem, si zasluhuje zvláštní pozornosti. Oceňoval totiž tvorbu „populární“ i „vážnou“, kterou podobně jako další učitel Josef Suk kladl na nejvyšší příčky české moderní hudby.

Téměř nevidomý Ježek neměl rád samotu, verš V+W z oblíbené písně Tmavomodrý svět: „... *Vím, že je tu všude tma, já ji nevidím...*“ vystihoval podle mě širší paletu pocitů, než se v ní dá slovy vyjádřit. Proto „nevynchal cestou snad jediné místo, kde dleli bohémové,“ jak poznamenala jeho sestra, proto vyhledával společnost, která by přerušila vnímání jeho vlastní *indispozice*, proto se potřeboval ujišťovat, že ho druzí mají rádi a on se svým trápením není sám. „... *Svou hlavu, trup, dvě ruce, nohy nevidím... Co naplat, že ač nemám hlad, duše smutná...*“

Nejenom Werich vzpomínal, že k němu někdy zčistajasna přistoupil, poklepal ho po rameni, nachýlil hlavu až těsně k jeho tváři, aby mohl vnímat bezprostřední reakci, a pravil: „*Jeníku, máš mě rád?*“ Po souhlasné odpovědi odešel posílen zas za svými „záležitostmi“.

Miloval smích, nebyl lakomý a dokázal pohostit. I proto byl vítáný v každé společnosti.

O kouzlu jeho osobnosti promluvil ve vzpomínkách kolega z divadla a kamarád František Filipovský.

„Na jedno oko vůbec neviděl a na druhé snad jen světlo a stín. Pro nás vidoucí prakticky slepec. Miloval jsem Jaroslava Ježka nejen jako přítele, ale i jako bohem nadaného kumštýře: člověka, který tak vášnivě – a teď se budu opakovat, protože to přede mnou řeklo už moc lidí – miloval život, vůbec nedával najevo, že by se mohl cítit společensky handicapován. Žádný pocit vyřazením ukřivdění osudem.“

Neoplýval nijak krásou, nejenže špatně viděl, později dokonce

i špatně slyšel. Když však zasedl ve společnosti ke klavíru a hmátl do kláves, tak mohli jít všichni donchuáni do háje. Nejkrásnější děvčata byla kolem piana a existoval pro ně jen on. Fantastická vitalita z něho přímo živelně vyzařovala.“

Národní kavárna hostící kdysi na rohu ulice Národní a Karoliny Světlé umělce snad všech profesí, bar Trocadero v Náplavní 7 i mnohé další podniky by mohly vyprávět o jeho potřebě pobýt s přáteli co nejdéle.

Spisovatel Karel Konrád po válce na trzně v Klubu umělců uvedl: „Byl to Švanda dudák mezi námi. Sedě v kruhu přátel mnohdy ani neslyšel, co vše se u stolu povídá. S pootevřenými ústy díval se z jednoho na druhého, ztracen ve své tmě, on, který vnímal jen modrou barvu, modré blues – a pojednou položil ruku na tvé koleno a nakloniv se, zašeptal: ‚Máš mě rád?‘ A když se mu dostalo kladného ujištění, opět se šťastně usmíval, neslyšící, nevidoucí – ale blažený, že je spjat s teplým proudem družnosti, pospolitosti...“

Svědectví pamětníků zachycují i nejednu bolestnou chvíli, kdy chtěl být zvlášť po vypětí uměleckého výkonu sám.

„Poznal jsem ho na jaře 1928 v malém baru Mascotte na Malé Straně v Říční ulici č. 5 oproti malému, zvětralému kostelíčku z 9. století Sv. Jan Na Prádle,“ zanechal důvěrnou vzpomínku hudebník Gustav Janouch. V místnostech vedle kostela bylo království Waldemara (Jiřího) Erečka, o němž se zmiňuje i Werich. „....Jestliže se návštěvník navzdory upozornění pana Erečka rozhodl, že chce něco, co nebylo doporučeníhodné, řekl mu obvykle: ‚Chcete jíst nebo dostat bolení břicha? Nemám v příbuzenstvu doktora, kterému bych Vás mohl doporučit jako pacienta. Musíte si tedy obstarat to bolení, když po něm tak toužíte, někde jinde. Dobrou noc!‘“

Hosté mu obyčejně odpověděli: „Dejte mi něco, co byste sám jedl!“ Často tak pravil i Ježek, jenž „několikrát v týdnu po představení v blízkém divadelním sále Umělecké besedy nebo pak v malém divadle na Václavském náměstí a později ‚velkého‘ Osvobozeného divadla ve Vodičkově ulici přispěchal do Erečkova Grandrestaurantu. Měl tu vedle vchodu do kuchyně rezervováno místo, kde požil něco málo z buřtů, salámů nebo ryb a sýry, k tomu vypil pomalu sklenici piva, zaplatil a pak

šel naproti přes ulici do Mascotte baru, aby vypil černou kávu, která byla jeho *auf taktem* k rychle stoupající sérii koňaků... Přitom nebyl Ježek vůbec žádný milovník pití."

Kdo se dnes vydá do těch končin, kde v sídle Umělecké besedy v Besední ulici působí Divadlo Na Prádle, Český hudební fond a dříve na rohu i Panton, zjistí, že se Mascotte bar proměnil na Pizzerii Felicitas. Přesto je to až pietní místo, kde J+V+W strávili nejednu chvíli.

Mladí lidé, jako byl tehdy i on, navštěvují dnes jiné podniky. Hodně míst, kudy chodíval, už dávno vypadá jinak. Možná že to je důvod znovu se s ním projít životem. Poznat vlastní minulost.

Dnes víme, že první kapitoly největší Holzknichtovy knihy o Ježkovi vznikaly v letech 1946 až 1949. Přiznává to v ní sám, navíc od 3. července do 25. září 1949 v takřka doslovném znění vycházely v seriálu nazvaném *Tak žil hudební skladatel Jaroslav Ježek* v časopise *Haló–Nedělní noviny* (vydávala je Svoboda, tiskařské a nakladatelské podniky v Praze). Jak by ale mohl přiznat v dobách, kdy oficiálním synonymem slova živnostník bylo jednoznačně hanlivé „vykořisťovatel“, že Ježkův otec zaměstnával minimálně dva, tři lidi? A že rodina měla ve Hvězdonicích pronajatou vilu, kam jezdili všichni každoročně na „letní byt“? A že si sestra Jarmila vzala za muže syna obchodníka s auty? (Který pak pracoval po léta jako šéf Autodružstva...) I že Strnadovi měli na Propasti v Jevanech u Prahy chatu, kterou nazvali – jak jinak – Ježura? A že se jeho žena Francis Bečáková-Ježková po jeho smrti více než sblížila s Bohuslavem Martinů?

Holzknicht se nepochybně s vědoucím úmyslem soustředil na kamarádův umělecký život. Proč co vynechal, věděl jen on sám. Jako pamětník představení Osvobozeného divadla i hudební kritik vykreslil jeho dílo, stranou však nechal Ježkovu veřejnou aktivitu. Přitom byla překvapivě rozsáhlá. Muž vidící svět jen škvírkou v jednom oku, který se díval na divadelní a operní svět pomocí jednookulárového dalekohledu, byl členem Svazu moderní kultury Devětsil. Sdružení avantgardních umělců, které 5. října 1920 založili divadelní a filmový kritik Artuš Černík, architekt

Josef Havlíček, Adolf Hoffmeister, hudební teoretik Josef Löwenbach, malíř František Muzika, Jaroslav Seifert, duše české avantgardy Karel Teige... Byl to právě Devětsil, který dal vzniknout původnímu Osvobozenému divadlu, později divadlu Dada. Přidali se k němu Ježkovi dřívější či pozdější přátelé E. F. Burian, Jiří Frejka, František Halas, Jindřich Honzl, Vítězslav Nezval, A. M. Píša, Jiří Voskovec, básníci Wolker, Biebl, Závada a mnoho dalších. Uznávaný už hudební skladatel byl od počátku v roce 1934 spolu s kamarádem „Slávečkem“ Nezvalet, Jindřichem Štyrským, Toyen, Konstantinem Bieblem, Bohuslavem Broukem, Karlem Teigem ad. členem velmi aktivní Surrealistické skupiny. A po březnu 1938, kdy byl Nezval ze skupiny vyloučen a vše líčil jako její „rozpuštění“, pokračoval Ježek věrně se skupinou Karla Teigeho kritizující sovětské politicky motivované procesy. Holzknecht však pominul i skutečnost, že se svým podpisem podílel na antifašistických akcích podporujících bojující republikánské Španělsko nebo později demokratické Československo. Objevil jsem také, že se už jako konzervatorista veřejně připojil k podpoře šéfa opery Národního divadla Otakara Ostrčila proti zákazu sociálně kritického díla skladatele Alana Berga „Vojcek“. To se psal rok 1926 a Ježkovi bylo dvacet. Přes zdravotní omezení se nikdy neuzavíral do sebe.

Jak však mluvit o „jednotné“ antifašistické frontě, o inspirativnosti surrealismu, vždyť v roce vydání knihy *Jaroslav Ježek a Osvobozené divadlo* uplynulo pouhých šest let od chvíle, co byl Teige uštván jako „trocista“, jemuž podle kritika časopisu *Tvorba* (z roku 1951) nevalil „protikomunistický a protisovětský“ postoj „kosmopolity“ André Bretona, který se „specializoval na rozšiřování surrealismu v mezinárodním měřítku“! Jak v této atmosféře připomínat, že Ježek v roce 1936 přispěl do sborníku úvahou na téma *Surrealismus a hudba*?

„Smíme očekávat, že surrealismus projevivší se již v literatuře, ve filmu, v sochařství a v malířství, proteče nezbytně do hudby? Není ovšem ani psátí předběžnou estetiku ani novou harmonii nastávající hudební obrody. Prozatím můžeme pouze poukázat na ohromný reservoir nových možností a oblastí, do nichž se podařilo proniknouti surrealistickým básníkům a malířům, na svět nového poznání, objeveného ať už náhodou a podvědomě nebo uvědomělou cestou, na krásu, urvanou

snu a psychickému životu bez přítěží racionalistických mechanismů, jež učinily ze starého umění šablonu a zbavily je na konec úvěru. Jsme si vědomi, že surrealismus je dnes jediné umělecké hnutí, které vyjádřilo barvu dneška a atmosféru přítomné chvíle a vyprovokovalo obecenstvo, o němž se už leckdo domníval, že se nedá probudit z netečnosti ničím na světě, k projevům zběsilého nesouhlasu nebo nadšeného souhlasu...”

To by Holzknechtova kniha nikdy nevyšla; nakonec byla vydána až rok po připomínce Ježkova půlstoletí. Proč asi, když byla dávno napsaná?

Nepředbíhejme však.

Zopakujme si znovu, co víme o Jaroslavu Ježkovi? Byl klavíristou a houslistou, který měl jako hudebník v ruce i klarinet a cello, hráč na akordeon, všestranný skladatel, příležitostný kritik a publicista, dirigent, sbormistr. Syn otce Adolfa a milující maminky Františky, bratr obětavé sestry Jarmily, pozorný strýc synovce Mirka, jemuž vozil ze zahraničních cest hezké dárky, stejně jako neustále myslel na maminku a sestru. Manžel Francis Ježkové, s níž se setkal v americkém exilu, dobrý přítel mnoha osobností, ale především „obyčejných“ lidí. Občan „masarykovského“ Československa, bytostný antifašista.

Krutá smrt uprostřed druhé světové války daleko za oceánem i klatba vyřčená později v jeho zemi nad jazzem a exulanty dala vzniknout mnoha legendám. Třeba že jeho přátelé V+W šli v Americe jen za svým a on umřel nešťastný a opuštěný. Nebo že to byl člověk natolik postižený nemocí a zrakovým *hendikepem*, který mu neumožňoval plně tvořit. Existuje také představa, že se Ježek v Osvobozeném divadle prosadil až díky V+W, kteří mu nabídli spolupráci, a jen s nimi se nejvíc projevil jeho hudební talent.

Tři legendy, které se střídavě vynořují z temnot zapomnění tam, kde zazní jeho stále moderní hudba nebo padne jeho jméno. Přitom nic není tak vzdáleno pravdě jako tyto přísně vymezené charakteristiky lidského a uměleckého osudu. I proto jsem se rozhodl otevřít pozůstalost se jménem Jaroslav Ježek uloženou v Českém muzeu hudby, znovu pročíst desítky knih, desítky deníků i časopisů, navštívit desítky svědků života

jeho, sestry Jarmily i synovce Jaromíra, znovu vzít za kliku u dveří domů, jimiž od dětství procházel, a se znalostí zdánlivě ztracených dokumentů a bez vnějších omezení se pokusit přidat pomyslným štětcem k ustálenému portrétu výjimečného skladatele a muzikanta několik barev a tahů.

Uvědomoval jsem si, že to nemůže být kniha jen o něm; dotýkat se Ježkova osudu znamená totiž sledovat obecnou lidskou naději a zklamání, vzestup i pád, vnímat mnoho podob přátelství a lásky. I nepřízně a nenávisti. Prožívat znovu osud demokratické Československé republiky ve 20. století i dějiny evropské a americké kultury jeho první poloviny.

Vůbec první svazek vzpomínek nazvaný *Tak žil Jaroslav Ježek* (1947) věnoval Holzknecht „Ježkově matce s omluvou za bolest, kterou jsem jí způsobil, vylíživ Jaroslavův život.“ S dojetím vzpomínám na chvíle, kdy jsem jako student naslouchal vzpomínkám tohoto už osmdesátiletého muže netuše, že po řadě let alespoň na pár okamžiků sevřu v ruku jeho veslo. Odvahu vyslyšet přímou výzvu Karla Srpa z roku 2002, kdy si Jazzová sekce-Artforum připomínala řadou výstav, besed a koncertů Ježkův odchod z tohoto světa, abych o něm vydal knihu navazující na Holzknechtovu práci, jsem našel až poté, co jsem se po životopisné knize o Arnoštu Lustigovi napsané společně s ním věnoval ke 100. výročí narození V+W málo známým osudům nejen jejich, ale i Miroslava Horníčka, Karla Vlacha ad. Až když mě Jaromír Farník, historik kabaretu, autor důstojné výstavy k Werichovu jubileu v roce 2005 na Staroměstské radnici v Praze, maličko zaskočil otázkou: „Ježek bude mít za rok taky stovku, co s tím uděláš?“

Presvědčil jsem se, že osudy všech, jimž jsem se věnoval, jsou vlastně jeden, nikdy nekončící příběh.

PÍSEŇ LÁSKY I STAROSTÍ

(apassionato)

„**D**rahý Jaroušku! Ku Tvému svátku Ti přeji vše nejlepší, hlavně hodně a hodně zdravíčka a mnoho štěstí a úspěchů a aby poměry to dovolily a příští svátek si již byl mezi námi,“ napsala mu maminka Františka v dubnu 1939 do Ameriky.

Jakkoliv se to může zdát absurdní, až do vstupu USA do války s Německem, což se stalo necelý měsíc před Ježkovým úmrtím, fungovalo dopisní i telegrafní spojení mezi USA a v březnu 1939 zřízeným Protektorátem Čechy a Morava docela dobře.

„Hlavně jsme rádi, že se Ti tam líbí a žes zdrav a buď na sebe opatrný, to víš teď, když tam budou mít každý svoji ženu, tak budeš sám na sebe odkázaný. Máš daleko na jídlo? Jarma.“ Dopis odeslala sestra Jarmila Strnadová, žijící s manželem v domě jeho rodičů v dnešní Vlkově ulici 24 v Praze na Žižkově. Obě ženy myslely na svého Jaroslava s nevšední láskou. Dobře věděly, jak lpěl na jistotě domácí péče, i když ho touha věnovat se hudbě (a překonat osamělost podmíněnou zdravotními omezeními) vyháněla do společnosti.

„...Jaroslav dopoledne spával, něco málo poobědval, odpoledne četl slepecké knihy. Večer se pečlivě oblékl a zamířil do divadla ve Vodičkově ulici. Nevynechal cestou snad jediné místo, kde dleli bohémové,“ vzpomínala po letech na bratra Jarmila. „Maminka se pro jeho způsob života něco natrápila! Kolikrát na syna ani nemluvila. Ten si ji usmířoval slovy: ‚Raději mi dej pár pohlavků, ale povídej si se mnou! Víš moc dobře, jak jsem strašně nešťastný, ale mám naspěch, lidi mě mají rádi...‘ Na oltáři smíru stálo vždycky mléko. Jak je nenáviděl, ale aby bylo po mámině, vždy je vypil...“

Ježková maminka Františka nezapřela, že si vzala krejčího

Určitě nescíslněkrát vzpomínala na 9. leden 1939, na poslední den, kdy bratra viděla. Ježek plný pochyb, zda se dobře rozhodl k odchodu do exilu, se do rána loučil s kamarády. Jarmila ho s matkou vyprovázela na ruzyňské letiště. Nemohl toho s sebou brát mnoho. Přesto teprve tam zjistil, že zapomněl na partituru Smetanových „Českých tanců“. Bez nich odletět nemohl! Obětavá Jarmila mu je zajela taxíkem koupit dolů „do města“.

Kolikrát ho pak asi v Americe napadlo, že měl mít v kufru spíš vlastní písňovou či hudební tvorbu? Daleko víc desek, notového materiálu. „Jak vám máme věřit, že jste skladatel?“ Kolikrát tuto větu jeden z tehdy nejmodernějších československých skladatelů spojující ve svém díle tvorbu „vážnou“ i „lehkou“, písňovou, včetně divadelní a scénické hudby asi slyšel?

Podle svědectví dirigenta a hudebníka Zoltána Lišky, který v letech 1982–1990 působil jako šéf Nového orchestru Jaroslava Ježka, Francis z USA přivezla notně ohrané tři předválečné desky, které měl Ježek dozajista s sebou. Bugatti step, Full hand, Dance of Marionettes a Happy go Lucky, na druhé straně bylo Spring of Broadway. To měla být ona skladba, kterou podle Werichových slov ocenil Benny Goodman, když si ji V+W hráli jen tak pro radost v radiovém studiu v New Yorku.

S Janem Werichem odletěli odpoledne do Curychu a vlakem se přepravili do Paříže, kde na ně už čekal Jiří Voskovec. Po nedlouhém pobytu ve svobodném ještě centru Francie se 14. ledna vydali s lodí Aquitania směrem New York. Dorazili tam 20. ledna. Podle Werichova podání první Ježkova otázka hostitelům zněla: „Nevíš, kde hraje Benny Goodman?“

Hned v ten den poslal Ježek do Prahy pohlednici s obrázkem lodě, na které se „tři strážníci“ plavili. Adresátem byl synovec „Mirek Strnad, Praha Žižkov, Palackého 24, Tchecho-Slovaquie, Europe“.

„Mirečku, tady Ti posílá strejček obrázek parníku, kterým přijíždí do Ameriky. Když budeš hodnej a budeš papat, tak takovým možná taky jednou pojedeš. Tvůj strejček Jára.“

Kontakt s rodinou mu v Americe chyběl podobně jako možnost profesionálně působit. S maminkou i se sestrou si nepřetržitě psal, ale jak

ukazuje dochovaná pozůstalost, bohatou korespondenci vedl nejen s Voskovcem a hlavně se Zdenkou Werichovou, ale rovněž s dosud netušeně velkým okruhem lidí v USA, Kanadě, Mexiku i doma v Praze a na Moravě.

„Můj drahý a jediný Jaroušku,“ oslovovala ho maminka v dopisech solených slzami. On oběma nejdražším oplácel zájmem, kterým je nepochybně chtěl také uklidnit. Byly mu protivné opakované zvěsti pouštěné kýmsi do okupovaného zbytku republiky, že umřel. Svěřoval se jim i je trochu chlácholil, jak už to u „dětí“ mluvících s rodiči či starostlivými sousrozenci bývá.

Pražský archiv chrání celkem pět telegramů, zelených tiskopisů s nalepenými páskami z telegrafu, které dobře znají starší a střední generace. Nastříhané vzkazy bez čárek a háčků, většinou s velkými písmeny, které se složily do útlého balíčku a roznášely okamžitě na udanou adresu. Jaroslav je posílal z USA a nikdy nezapomněl na Vánoce a potom na dny kolem 9. března. Lámal jsem si hlavu proč, až jsem našel záznam v jeho kalendáři z roku 1929. „Máti narozeniny 1. ledna, jmeniny 9. března. Sestra narozeniny 1. listopadu, jmeniny 13. ledna (na sv. rodinu).“ Oficiálně Jarmila patřila 4. únoru. Proč se ujal zvyk blahopřát jí v lednu, už nejspíš nikdo nezjistí. Tak nikdy nezapomněl ozvat se na Vánoce a mamince k svátku.

V prvním roce exilu se Ježek dostal k telegrafu „až“ 8. dubna. Švagr Jan Strnad dostal vzkaz: „ZDRAV DOSTAL CASTO PISU PRIJEMNE SVATKY JAROSLAV +.“ Nikdy nezapomněl na podpis: „JAROSLAV +.“ V+W k němu patřili a jak se ukáže, byli spolu svázáni víc, než připouští verze, kterou po straně rozšiřovali jak Francis Ježková tak Holzknecht. (Sestra Jarmila ji prý opakovávala po nich. Nebylo tím však třeba zastřít „aktivitu“ kohosi jiného?) Dochovaná korespondence dokazuje, že si V+W nešli sobecky „za svým“; první vystoupení byla po řadu měsíců společná a když se ukázalo, že tak dál pokračovat nemohou, podporovali se dál. Vzájemně se zvali na premiéry jak v Clevelandu v Ohio, kam se vydali V+W, tak na Ježkova sbormistrovská vystoupení v Československém dělnickém domě, 347 East 72th Street v New Yorku, kde on zůstal a věnoval se s mužským a později ženským kolektivem sborovému zpěvu.

Svědectví z 9. ledna 1939, Ježek s Werichem na ruzyňském letišti před odletem do exilu

„Moji drazí! Předevčírem jsem od vás dostal konečně alespoň lístek. Jsem rád, že je u vás všechno v pořádku. U nás se také nic nezměnilo. Jsme stále zde na venkově a nyní jezdíme téměř pravidelně do N. Yorku. Všichni jsme úplně zdraví a celkem nám nic nechybí, jen mně všechno, ale to nic. Tím jsem chtěl říci, že se mně stýská. Jinak si nemohu na nic naříkati. O mě si ale starost nedělejte. Píšu vám stále a pravidelně. Snad se to jen brzy zlepší. Mějte se mně tam dobře a buďte hlavně zdraví. Jarouš.“

Vzkaz napsaný na korespondenčním lístku z 9. listopadu 1939 poslaný Ježkem do Prahy. To už v parném létě celá velká rodina, Werich s manželkou Zdenou a dcerou Janou i Voskovec se ženou Madlou, odjela do Bucks County v Pensylvánii, na břeh řeky Delaware do chaty, kterou pojmenovali Point Pleasant (Příjemné, sympatické místo). Do New Yorku dle amerických zvyklostí coby kamenem dohodil, 80 mil (zhruba

140 km). Všichni se učili anglicky, zkoušeli, co kde společně předvedou. V+W Ježkovi koupili u vetešníka za 18 dolarů pianino. Však o tom také skladatel napsal „Holzovi“.

„... Minulý týden jsme byli po celý den v New Yorku a to jsem zůstal koukat, jak vypadají ta známá newyorská vedra. Vašku, to nemáš ponětí, co to je. Představ si dusno po celý den jako před bouřkou a ještě ke všemu horký a vlhký vítr. Z každého jen leje a na každém tvorovi vidíš, jak je zničený. Tak jsme byli zase rádi, že jsme zase doma v té naší milé chaloupce, která je dokonce velmi pěkná i na americké poměry, což znamená, že je i dosti velká. Já jsem si koupil za osmnáct dolarů piano, které mám ve speciálním altánku – říká se mu tady všeobecně Hudební kiosk. Pianino je sice nevalné ceny, ale pro ubohého emigranta je to až dost veliký přepych. Kromě toho by nějakému lepšímu pianu vlhko jistě neprosplávalo.

Pořídil jsem si Beethovenovy a Mozartovy sonáty, a tak si je občas hraju, abych zůstal stále alespoň takto s pořádnou muzikou v kontaktu. V rádiu také slyším málokdy něco pořádného. Dnes ale náhodou tady hrál NBC Symphony Orchestra Vltavu a Faunovo odpoledne – to bývá řídký zjev, zvláště v nynější letní době. Jinak tady tepou jazz od božího rána do večera tak, že ti to až leze krkem... já tady smolím nějaké ty polky pro zdejší Čechy, abychom jim mohli něco nového na našich večírcích prezentovat. Udělali jsme takové pěkné odrhovačky, které by se jistě líbily tam u vás u Polesných. Zdejší lidi to mají ovšem také rádi. Tak jsme jim museli nějakou tu radost udělat...“

Jakže to bylo v listopadu 1939, když psal mamince do Prahy, že jsou všichni zdraví, „jen“ že se mu stýská? Nezamlčel něco? Vypovídá o tom Voskovcovo svědectví vlastním rodičům do Prahy datované 14. listopadu.

„Taky s Jaroušem jsme tuhle byli u vynikajícího specialisty Čecha s jeho sluchem. Slyšel pořád v jednom uchu C a měli jsme z toho vítr. A muž onen (...) zjistil, že jeho nedoslýchavost je výsledkem zastaralého zánětu středního ucha a že akustický nerv je zcela nedotčen. Není absolutně žádné nebezpečí hluchoty, ba dokonce jedno ucho se zlepší, až mu je ošetří, což se stane po návratu do města. To nám ‚spad‘ velký kámen ze srdce a jemu samo sebou taky.“

Voskovec neopomněl otci napsat i o pianinu: „Tos nás měl vidět, když jsme si vypůjčili dole ve vsi nákladní auto a stěhovali na něm sami dva Ježkovo pianino! To byla taková sranda, jako už dávno jsme nezažili. Celé léto bylo skoro na dešti, v malém pavilonku, do kterého teklo, stálo 18 dolarů u vetešníka, teď jsme my s ním mlátili, jak Ježek do něj mlátí, to znáš, a pořád to není ještě tak strašné. Dokud je nespálíme, nebude k zdolání.“

Chovají se tak lidé, kteří nechají „kamaráda“ svému osudu? Ježek nezapomněl ani na Mílu Ledererovou. *„Posílám Ti své vzpomínky za mořem a je mi stále velmi líto, že jsme se už více nesešli a že jsi o sobě nenechala vědět. My se zde máme zatím znamenitě. Dělali jsme turné v Chicagu, Cleveandou. Jinak doufám, že se snad přece jednou sejdem, a byl bych tomu ze srdce rád. Tvůj Jar. Ježek, 72 River Side Drive, New York City. Ale když nechceš, nepiš.“* (6. června 1939.)

Nebylo, kam se vrátit

Ježek měl „Visitor's Visa“, návštěvnické vízum, které musel každý rok prodlužovat na generálním konzulátu ČSR v USA v New Yorku. Toužil mít „First Paper“, jež by mu umožnil pobývat v exilu, jak sám říkal, „bez omezení“. Nebyl však členem tamní hudební unie, „která je zde velmi mocná a také velmi přísná“. V+W se po půlročním učení jazyka a jeho zvládnutí dostali do divadelní organizace TAC (*Theatre Arts Committe*), což jim umožnilo pustit se do profesionální tvůrčí práce. Podle dokladů a korespondence Ježek usiloval více než rok (ze tří nelítostně mu vymezených) zlomit embargo amerických kolegů. Měl pocit, že základem je dokázat, že je „skladatel“.

Hned v únoru 1939 se obrátil na pražskou Hudební matici Umělecké besedy, která vydávala jeho písně i vážnou hudbu. Zmiňuje se o tom Karel Šebánek v dopisu ze srpna 1939, kde Ježkovi do USA píše:

„Milý pane Ježku, dík za milý Váš dopis! Velice mě překvapil, protože jsem si myslel, že jako novopečený milionář již na Šebánka ani nevzpomenete. Vaše skladby máme stále na skladě a můžu Vám je kdykoli si budete přát zaslát. Zakázán je ‚Oseľ‘ a ‚Písničky V & W‘, jak

Otisky prstů po příjezdu do USA

Residence 61 Riverside Dr., N.Y. City. Whom to D. Y O M

Age 35 Height 5' 10" Weight 170

Color W. Sex M.

Taken by DOCK DAVE WORLD CL CHAMBER DATE

RIGHT HAND

1.—Right Thumb	2.—R. Index Finger	3.—R. Middle Finger	4.—R. Ring Finger	5.—R. Little Finger

LEFT HAND

6.—Left Thumb	7.—L. Index Finger	8.—L. Middle Finger	9.—L. Ring Finger	10.—L. Little Finger

Four fingers taken separately (Left Hand)

Four fingers taken separately (Right Hand)

Left Hand

Right Hand

SIGNATURE

D. O. 100

Form A13-6 Registration Number 4113880

ALIEN REGISTRATION RECEIPT CARD

Jaroslav Vaeclav Jozek
61 Riverside Drive
New York City,
N. Y.

KEEP THIS CARD. Keep a record of the number.

UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE
IMMIGRATION AND NATURALIZATION SERVICE
ALIEN REGISTRATION DIVISION
WASHINGTON, D. C.

To the Registrant:
Your registration under the Alien Registration Act, 1940, has been received and given the number shown above your name. This card is your receipt, and is evidence only of such registration. In writing to the Department of Justice about yourself, always give the number on this card.

Carly Harrison
Director of Registration.

Doklad při vstupu na území USA s otisky všech prstů a identifikační kartou

malé vydání tak i velké. Je to samozřejmě kvůli textům. Vaše skladby se nyní častěji hrají v rozhlase. Právě byla vypsána zase jedna velká hudební cena, jejíž podmínky Vám příkládám. Snad se do té doby vrátíte. Vy se ostatně můžete vrátiti, kdy se Vám zlíbí, s Vašimi kamarády by to bylo již horší!“

Vrátit se, ale kam? Jistě že toužil po matce i sestře, po procházce kolem Vltavy, Kaprovou ulicí domů, ale o tom jen snil. O touze po rodné zemi vypovídá dopis z 6. května 1940 přítelkyni do Washingtonu.

„Vy ani netušíte, jak často se mně po mém domově stýská a jak bych i já rád se vrátil zpět i do této tmavé a smutné epochy. Dokonce ještě donedávna jsem osnoval plán návratu a měl jsem v úmyslu požádati Vás, abyste byla mojí společností na této dramatické cestě domů. Nyní ale se den ode dne vzdávám takového šíleného nápadu, který se mně rozplývá jako sen...“

Poměry v Protektorátu se změnily. Kromě jiného začaly platit tzv. Norimberské zákony o ochraně německé krve a německé cti. Pan policejní prezident Charvát se ve Vyhlášce ze dne 14. srpna 1939 zakazující „osobám židovského původu“ návštěvy řady hostinců, restaurací, kaváren, vináren „a podob. veřejných místností“ včetně městských plováren a všech veřejných koupališť opíral o čs. zákon „o organizaci politické správy ze dne 14. července 1927“. Byla to těžká doba, přesto je vidno, že stačilo představitelům našeho státu jen „naznačit“. Útlak počínající u Židů a mířící k dalším „méněcenným“ rasám získával konkrétní podobu. Ježkovi o tom napsal z Tučap v jižních Čechách skladatel a dirigent Karel Ančerl, jehož tam předtím navštívili kamarádi Holzknecht i Iša Krejčí. Existovala přátelství, která trvala.

„Ve Stavovském divadle se někdy hraje již německy, v Obecním domě koncertuje Sudetoněmecká filharmonie, ve Valdštejnské zahradě se odbývají slavnosti Týdne německé kultury. Konzervatoř je obsazena hrůzně. Novák, Kurz a mnoho jiných už neučí. Dorost vychovávají modří... Talich dělal takový festival české hudby. Jmenovalo se to Pražský máj a bylo to ohromné. Dělal Vlast, Slov. tance, Libuši, Tajemství, Sukův večer (Epilog a na konec V nový život) a k tomu z německého repertoáru Kouzelnou

flétnu. Úspěch byl ohromný, takže se všechno opakovalo, bohužel pro nekázeň občanstva to bylo pak vládou zakázáno.

Vůbec se naše obecnost chová někdy špatně, takže bylo nutno zakázat i veškeré sportovní podniky, protože při nedávném fotbalovém zápase Praha–Berlín, v němž jsme zvítězili 2–0, došlo k tak politováníhodným příhodám, že bylo nutné vše zakázat...”

Ančerl psal přáteli i o protižidovských akcích: „Zatím se židovský majetek převádí do rukou arijských, ale ne do českých, což znamená např. na venkově kolonizaci. Málo z našich lidí (vedoucích) zůstalo čestnými, mnozí dělají víc, než se musí. Tak např. Libuši v Nár. divadle zakázala česká cenzura a německá ji potom povolila... Jinak je ale mnoho Čechů u gestapa a dělají jim tam platné služby. No takových není škoda. Naše operetní děvy dělají pravé divy a jezdí do Berlína ostošest. Jinak lidi, o kterých bych to byl nikdy nepředpokládal, se chovají skvěle...”

Na podzim 1939 zněly Ančerlové zprávy smutněji: „Jinak mám starostí nad hlavu. Máme totiž nové nařízení, že všichni neárijci se musí během nejkratší doby stěhovat z Čech do Prahy a z Moravy do Brna. Podniky se musí předat do rukou jiných, ne českých. Prodejní cena nemovitostí je asi 10 % skutečné, takže nevím, jak budeme moci v Praze existovat, kde již dnes stojí byt o dvou pokojích 12 až 14 tisíc. Do Prahy půjdeme s několika tisíci v kapse, které vydrží tak na jeden rok. O sebe nemám starosti, ale jak se užíví rodiče, je mi záhadou.”

Byla to bohužel jen předehra budoucí tragédie. J+V+W nevěděli, že nový vládce Protektorátu Böhmen und Mähren Reinhart Heydrich, který nastoupil 28. září 1941, okamžitě vyhlásil stanné právo a začal se zatýkáním a popravami české politické a kulturní elity. Netrvalo dlouho a obětí se stal i jejich kamarád Vladislav Vančura, lékař, spisovatel, dramatik, filmař. V letech 1941–1942 stál v čele odbojového Národního revolučního výboru inteligence.

Heydrich pronesl tehdy na Pražském Hradě projev, v němž vyslovil Vůdcovy myšlenky o kolonizaci Protektorátu Čechy a Morava „čistou německou rasou“. „Vítám vás na shromáždění v německém městě Praha,“ zahájil shromáždění pohlavárů SS a okupační moci. „...nesmíme nechat tento česko-moravský prostor ve stavu, který by Čechy opravňoval nazývat jej prostorem českým... Obnova dávných, přerušených styků s Německem